

A KÖNNYEN ÉRTHETŐ KOMMUNIKÁCIÓ (KÉK) HASZNÁLATÁNAK MEGALAPOZOTTSÁGA ÉRTELMI SÉRÜLT SZEMÉLYEKNÉL – RENDSZERSZINTŰ SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS^{2, 3}

Absztrakt

Az elmúlt 20 évben egyre fontosabbá vált az információk hozzáférhetővé alakítása az értelmi sérült személyek számára. A könnyen érthető kiadványok mára már széles körben elérhetőek, fejlesztésüket pedig számos megjelent irányelv segíti. Arról viszont még mindig keveset tudunk, hogy mennyire hatékony a könnyen érthető kommunikáció, és mik azok a specifikus összetevők, melyek hatékonyan támasztják. Munkánk során elektronikus adatbázisok (Medline, Embase, BNI, CINAHL, HMIC, PsycINFO, ERIC, PubMed és Cochrane Library) szisztematikus szakirodalmi áttekintését végeztük el 2013 novembere és 2014 januárja között. Tizenegy olyan publikációt találtunk, melyek a könnyen érthető kommunikáció alkalmazásának hatékonyságát vizsgálták; az eredmények közvetlen összehasonlítását azonban a kutatási módszerek közötti jelentős eltérések miatt – nem tudtuk elvégezni.

Az írott, könnyen érthető szöveget kiegészítő illusztrációk megértést segítő használatáról eltérő megállapítások születtek. A tanulmányokban meghatározó tényezőként szerepelt az olvasó előzetes ismerete az egyes szimbólumok jelentéséről, különösen az elvontabb, tanulást igénylő szimbólumrendszerek esetében. A fényképek és az illusztrációk többségében hasznosnak bizonyultak, a szerzők ugyanakkor megállapították, hogy bizonyos esetekben megtévesztők is lehetnek. Ilyenkor egyértelmű magyarázatok szükségesek a megfelelő üzenet közvetítése érdekében. A szöveg formátuma és nehézségi szintje fontos szerepet játszott a szöveg tartalmának átfogó megértésében. Bizonyos nyelvi tényezők szintén a hozzáférhetőséget segítették.

A tanulmányok módszertani korlátait figyelembe vettük, és ezek alapján javaslatokat készítettünk további kutatásokhoz. A könnyen olvasható és könnyen érthető információ ellenőrzésére és terjesztésére is kellő figyelmet kell fordítani, csakúgy, mint a könnyen olvasható és könnyen érthető termékek készítésére.

Kulcsszavak: hozzáférhető információ, könnyen érthető kommunikáció, értékelés, értelmi sérült személyek

1 Services for People with Intellectual Disabilities, Leeds and York Partnership NHS Foundation Trust, United Kingdom.

2 A tanulmány eredeti megjelenési helye: Sutherland, Rebekah Joy – Isherwood, Tom (2016): The Evidence for Easy-Read for People With Intellectual Disabilities: A Systematic Literature Review. **Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities** Volume 13 Number 4 pp 297–310 <https://doi.org/10.1111/jppi.12201>

3 Fordította: Ótott-Kovács Réka (SZTE JGYPK). Nyelvi lektorok: dr. Horváth Péter László (SZTE JGYPK) és Ladányi Lili (SZTE JGYPK).

I. Bevezetés

Az Egyesült Királyságban a közfeladatot ellátó szervezeteknek kötelezően biztosítaniuk kell a sérült személyek szolgáltatásokhoz való hozzáférését, valamint azt, hogy tájékozottan hozhassanak döntéseket. Ezt az egyenlő bánásmódról szóló 2010. évi törvény (korábban: a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1995. évi törvény), valamint a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló Egyezmény (ENSZ, 2006) 9. cikke szabályozza.

A hozzáférhető információ melletti elköteleződés kulcsfontosságú szerepet tölt be a *Valuing People Now* (Department of Health, 2009) kiadványban megfogalmazott célok megvalósításában. A törvények és kiadványok hatására az elmúlt 20 évben számos kormányzati és civil szervezet, kutató és egészségügyi hatóság köteleződött el amellett, hogy pénzt fordítson az információk különféle elérhető formátumokban történő megjelenítésére, különös tekintettel a könnyen olvasható formára. (Walmsley, 2013). A könnyen érthető kommunikáció nem pusztán a nyelvhasználat egyszerűsítéséről szól, hanem különböző módosítások széles skáláját foglalja magába. Ilyen például a nyelvhasználat, a tartalom, az elrendezés, valamint a szín- és illusztrációhasználat adaptálása az olvasás megkönnyítése és a szöveg jobb megértése érdekében (Nomura és mtsai, 2010).

1. A megalapozottság hiánya

A könnyen érthető kiadványok egységesítése érdekében több szervezet is specifikus irányelveket dolgozott ki a könnyen érthető üzenetek készítéséhez. Ilyen szervezetek például a Norah Fry Research Centre (Rodgers és mtsai, 2004), az International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) (Nomura és mtsai, 2010), Mencap (Mencap, 2008), Department of Health (DH, 2010), Social Care Institute for Excellence (SCIE, 2005) és az International League of Societies for Persons with Mental Handicap (ILSMH), valamint a European Association (Freyhoff és mtsai, 1998).

Az azonban nem világos, hogy az irányelvek milyen bizonyítékokra alapozták az ajánlásait (Fajardo és mtsai, 2014). Noha egyes ajánlások, mint például az idő 12 órás intervallumokban való jelzése (Mencap, 2008) magas látszatervényességgel bírnak („ránézésre észszerűnek tűnnek”), az ezeket alátámasztó bizonyítékok jórészt a szakemberek és felhasználók közötti megállapodásokra épülnek. Az IFLA irányelvek például elismerik, hogy a könnyen olvasható és könnyen érthető tartalmak hatékony összetevőinek meghatározására irányuló törekvések nem jártak sikerrel – ehelyett a szakemberek véleményére alapoztak (Nomura és mtsai, 2010).

Továbbá az sem bizonyos, hogy milyen mértékben lehet objektíven megítélni az irányelvek alkalmazását. Honnan lehet tudni például, hogy egy könnyen érthető tartalom valóban nem tartalmaz bonyolult kifejezéseket (Nomura és mtsai, 2010)? Az sem derül ki az irányelvekből, hogy az ajánlások milyen alá-fölé rendeltségi viszonyban állnak egymással, valamint hogy a szabályok betartásának vagy be nem tartásának milyen hatása van a hozzáférhetőségre. Az irányelvek között néhány esetben ellentmondásokat is találunk, például az illusztrációk szöveghez viszonyított helyzete (balra igazítva – DH, 2010; jobbra igazítva – SCIE, 2005). Más szerzők annak adtak hangot, miszerint ezen a tudományterületen még nem végeztek következetes vizsgálatokat, aminek fényében még megdöbbentőbb a hozzáférhető információk előállítására szánt idő és erőforrások mennyisége (Hurtado és mtsai, 2014).

2. Célkitűzések

E szakirodalmi áttekintés célja az értelmi sérült személyekkel való könnyen érthető kommunikáció felhasználásának hatékonyságára vonatkozó bizonyítékok értékelése. Csak azon könnyen olvasható és könnyen érthető források kerültek értékelésre, amelyek nyomtatott formában (például prospektus, könyv) jelentek meg. A következő kérdésekre kerestük a választ:

1. Milyen bizonyítékok állnak rendelkezésre a könnyen olvasható és könnyen érthető kiadványok megértést segítő hatásának alátámasztására?
2. Melyek azok a specifikus összetevők, melyek hatékonyá teszik a könnyen érthető kommunikációt?
3. Egybevágó-e az áttekintett kísérleti tanulmányok eredményei a már megjelent, könnyen érthető kommunikációval kapcsolatos irányelvek ajánlásaival?

II. Módszerek

Kidolgoztunk egy keresési stratégiát, mellyel azonosítani tudtuk azokat a tanulmányokat, amelyek könnyen érthető források hatékonyságát értékelték különböző életkorú és az értelmi sérüléssel különböző fokokban érintett emberek esetében. A jelen munkához hasonló rendszerszintű szakirodalmi áttekintést nem találtunk a témában. Az értelmi sérüléshez kötődő megfelelő keresőszavak azonosításához a Cochrane Library MeSH szótárát használtuk fel. Ezeket a keresőszavakat a hozzáférhető információval összefüggésben lévő kifejezésekkel (például könnyen érthető, egészségfejlesztés, olvashatóság, páciensoktatás) kombináltuk. A különböző elektronikus adatbázisokban való

kereséshez minden esetben egyedi karakterláncok kerültek kidolgozásra szinonimák, szabad szövegek, deszkriptorok és Boole-operátorok használatával (lásd 1. függelék). A keresést 2013 novembere és 2014 januárja között végeztük a következő elektronikus adatbázisok segítségével: Medline, Embase, British Nursing Index (BNI), Cumulative Index to Nursing and Allied Health Literature (CINAHL), Health Management Information Consortium (HMIC), PsycINFO, Education Resources Information Centre (ERIC), PubMed és Cochrane Library. A nagyobb kiadókon kívül megjelent nyomtatott és elektronikus irodalmi forrásokat [ún. szürke irodalom: Index to Thesis, National Research Register (NRR) archívum, Aggressive Research Intelligence Facility (ARIF) adatbázisok, System for Information on Grey Literature in Europe (SIGLE) és OpenGrey] szintén figyelembe vettük. A keresést kiterjesztettük a könnyen érthető termékek készítését végző, valamint a kormányzati honlapokra is, továbbá a Zetoc értesítési szolgáltatás segítségével a releváns folyóiratokban rendszeresen külön keresést is végeztünk. A beazonosított folyóiratcikkek irodalomjegyzékét szintén áttekintettük, hogy az adatbázisokban esetlegesen nem szereplő közleményeket is azonosíthassuk.

A kidolgozott keresési stratégia 8063 tanulmányt eredményezett. A címeket és az absztraktokat áttekintettük, hogy megbizonyosodjunk a relevanciájukról. Az absztraktokat véletlenszerűen választottuk ki (a teljes minta 10 százaléka). A relevanciát illető egyet nem értés esetén a teljes cikket megvizsgáltuk. A tanulmány készítése során nem alkalmaztunk ún. vakolást (a szerzők és a folyóiratok neveivel tisztában voltunk). Ha az absztrakt nem volt hozzáférhető, vagy nem volt elég részletgazdag, a teljes tanulmányt áttekintettük.

Hetvennyolc tanulmányt válogattunk ki a fent leírtak alapján és egy előzetesen felállított kritériumrendszer (lásd 1. táblázat) alapján döntöttünk azok felhasználásáról vagy kizárásáról. Tizenegy tanulmány felelt meg a vizsgálatba való bekerülés kritériumainak: 6 kísérleti tanulmány, 1 korrelációs vizsgálat és 4 kvalitatív vizsgálat. A kiválasztás folyamatát az 1. ábra szemlélteti. A vizsgálatokban alkalmazott módszerek minőségét nem tekintettük szempontnak a kiválasztás során. Az egyik tanulmány nem felelt meg teljesen az egyik kritériumnak, mivel a könnyen érthetőre adaptált szöveg nem jelent meg nyomtatott formában, csak digitálisan (Karreman és mtsai, 2007). Ennek ellenére úgy gondoltuk, a vizsgálat eredményei beilleszthetők szakirodalmi áttekintésünkbe, mivel a digitális szöveg passzív olvasásának hatékonyságát más interaktív faktoroktól (például egérhasználat) elkülönítve is értékelték.

1. táblázat. A publikációk befogadásának és kizárásának kritériumai

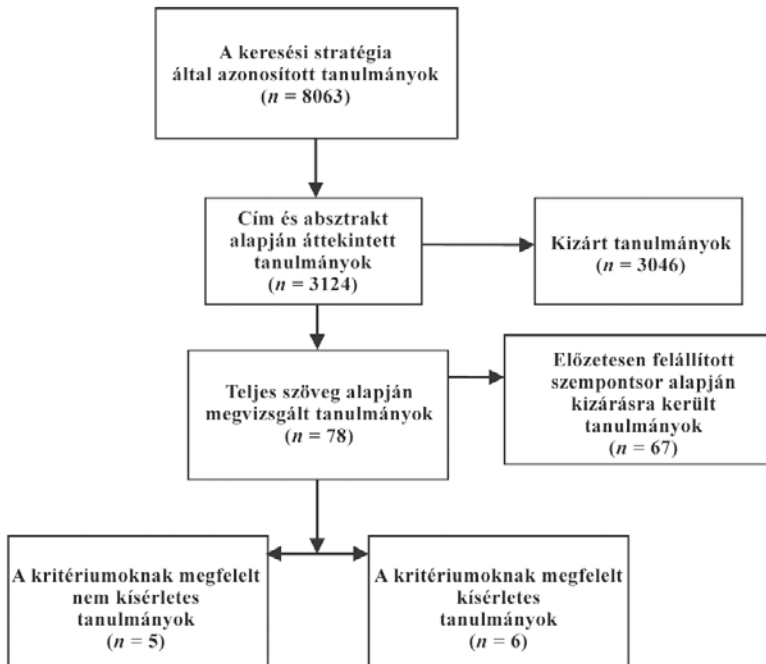
Kritériumok

Befogadás akkor, ha

- empirikus adatról számol be (kvantitatív vagy kvalitatív)
- a könnyen érthetőségre/olvashatóságra vonatkozó értékelési elemeket tartalmaz
- a felhasznált könnyen érthető szöveg célja a megértés támogatása
- a könnyen érthető szöveg írott vagy nyomtatott formátumú

Kizárás akkor, ha

- csak a könnyen érthető anyag megtervezéséről ír
- a könnyen érthetőség/olvashatóság az expresszív kommunikáció eszköze
- más hozzáférhető formákat használ, nem jelent meg nyomtatásban
- nem empirikus
- nem tartalmaz a könnyen érthetőségre/olvashatóságra vonatkozó értékelési elemeket
- tanulási zavarról és nem tanulásban akadályozottságról vagy értelmi akadályozottságról ír

1. ábra. A tanulmányok kiválasztásának folyamata

1. Az adatok gyűjtése és elemzése

A tanulmányokat a két szerző egymástól függetlenül, meghatározott szempontok szerint tekintette át, melyek a következők voltak: vizsgálettervezés és mérés technika, a résztvevők sajátosságai, a fő célkitűzések és eredmények, valamint a vizsgálat korlátai. A kísérleti tanulmányok részleteit a 2. táblázatban, a nem kísérleti tanulmányok részleteit a 3. táblázatban foglaltuk össze.

2. Minőség-ellenőrzés

Öt általános minőségbeli indikátort választottunk ki, melyekkel standardizált módon tudtuk jellemezni a kiválasztott tanulmányok módszertanát (CRD, 2009 alapján). A felhasznált indikátorlistát a 2. függelék tartalmazza (4. táblázat).

III. Eredmények

1. Környezet és résztvevők

A kiválasztott tizenegy tanulmány közül kilencet az Egyesült Királyságban, egyet Spanyolországban és egyet Hollandiában készítettek. Az egyesült királyságbeli tanulmányokat javarészt értelmi sérült személyek számára szolgáltatásokat biztosító szakemberek készítették (például NHS), akik a járóbeteg-ellátásból toboroztak résztvevőket. Más tanulmányok résztvevői önérvényesítő csoportok tagjai és értelmi sérült személyekkel foglalkozó szakemberek (például személyi segítők, ápolók, nappali ellátásban dolgozó szakemberek) voltak. A kutatók független értékeléseket végeztek, a könnyen érthető szövegek készítése és értékelése során pedig együttműködtek a vizsgálatban részt vevő klinikai személyzettel.

A spanyolországi és a holland egyetemeken végzett tanulmányok résztvevői nappali, szociális ellátó intézményekből kerültek kiválasztásra. A demográfiai adatok igen eltérőnek bizonyultak. A résztvevők enyhén és középsúlyosan értelmi sérült felnőttek voltak.

2. Vizsgálettervezés

A 6 kiválasztott kísérleti tanulmány vizsgálettervezését a 2. táblázat összegzi. Az eredmények közvetlen összehasonlítását nem lehetett megvalósítani, mivel az egyes tanulmányokban alkalmazott módszerek és célkitűzések nagyban különböztek. A vizsgálatokban eltérő módokon ellenőrizték a könnyen érthető tartalmak hatékonyságát. Az egyik tanulmányban megvizsgálták a könnyen érthető szöveg elolvasása előtti és utáni megértést. Négy vizsgálatban kérdéseket tettek fel a résztvevőknek a könnyen érthető tartalom elolvasása után. Egy tanulmányban pedig egy könnyen érthető kérdőívet használtak a megértés felméréséhez (5. táblázat).

A nem kísérleti vizsgálatokban fókuszcsoportos és hagyományos interjúk, valamint kérdőívek használatát kombinálták, hogy felmérjék a résztvevők között a könnyen érthető tartalmak megértési szintjét. A kutatók a résztvevőktől és a szakemberektől származó visszajelzéseket is felhasználták a könnyen érthető szövegek értékeléséhez. Az értékelések eredményei általánosságban pozitívak voltak, a visszajelzéseket pedig felhasználták a tartalmak továbbfejlesztése során.

Az alábbi eredmények alátámasztják a könnyen olvasható és érthető üzenet specifikus alkotóelemeinek (például az írott szövegek formátuma, a képi megjelenítések) hatékonyságát. A megjelent irányelvek kapcsolódó útmutatásait is figyelembe vettük.

3. Írott szöveg

Az egészségügyi szakemberek egyetértenek abban, hogy az értelmi sérült személyek jobban értelmezik a könnyen érthető szövegeket, mint a standard tartalmakat, noha ezt csak egy tanulmányban vizsgálták empirikusan (Karreman és mtsai, 2007). A szerzők megállapították, hogy a felhasználók magasabb szinten tudták értelmezni az adott honlap írásos tartalmát, ha azt könnyen érthetőre adaptálták. Fajardo és munkatársai (2014) tanulmányukban megállapítják, hogy minél nagyobb a könnyen olvasható hírcikkekben a mondathossz (a szavak száma) és a mondatsűrűség (a mondatok száma), annál nehezebb volt a résztvevők számára a mondatok közötti összefüggéseket értelmezni, amikor a megértést vizsgáló kérdéseket tettek fel nekik. Számos irányelvben is megtalálhatjuk az erre vonatkozó ajánlásokat: rövid mondatok alkalmazása és a szöveg logikus tördelése szükséges könnyen érthető szövegek esetében. A cikkben arra is kitérnek, hogy az értelmi sérült személyek könnyebben feleltek azokra a konkrét kérdésekre, amelyekre a választ megtalálhatták a szövegben, mint a deduktív kérdésekre (amikor a megadott információk alapján kellett következtetni valamire). Szintén a megértést könnyítette, amikor egy fogalomra a teljes szövegben ugyanazzal a szóval utaltak. Ez alátámasztja a Mencap (2002) által megfogalmazott irányelvet („Legyél következetes!”).

4. Szimbólumok

Poncelas és Murphy (2007) Makaton-szimbólumokkal egészítették ki egy egyszerűsített kiáltványszöveget. A szimbólumhasználat előnyeit nem tapasztalták, de megjegyezték azt is, hogy a szöveg általános nehézsége miatt a szimbólumok esetleges haszna nehezen értékelhető. Hasonlóképp Cardone (1999) is felismerte, hogy a szimbólumhasználat önmagában nem könnyíti a megértést egy olyan szöveg esetében, amit nem adaptáltak megfelelően. A Likert-skálát használó kérdőívek esetében sem találták hasznosnak a Makaton-szimbólumok alkalmazását, ugyanakkor megállapították, hogy ezt a kérdőívformátumot az értelmi sérült személyek alapvetően nehezen értelmezik.

Az absztrakt szimbólumok előzetes ismerete fontos tényező abban, hogy az alanyok felismerik-e, hogy a szimbólumok olyan jelentést hordoznak, ami a szöveg szempontjából releváns. Poncelas és Murphy (2007) a szövegek megértését tekintve jelentős pozitív hatásait tapasztalták a Makaton-szimbólumhasználatban való jártasságnak. Jones, Long és Finlay (2007) hasonló pozitívumait tapasztalták a Widgit Rebus-szimbólumok ismeretének. Ha egy szimbólum jelentése nem egyértelmű, akkor azt a résztvevőknek ugyanúgy meg kell tanulniuk, mint ahogy egy-egy szó jelentését. Egyes irányelvek ennek megfelelően azt javasolják, hogy hacsak a célcsoport nem ismeri a szimbólumkészletet, ne helyezzünk szimbólumokat minden egyes szó fölé (Mencap, 2002; SCIE, 2005).

Strydom, Forster, Wilkie, Edwards és Hall (2001) szintén megfigyelték, hogy a szórólapjaikat áttekintő értelmi sérült tanácsadó személyek nehezen értelmezték a Symwrite-szimbólumokat (fekete-fehér vonalrajzok) és a tartalomhoz való kapcsolódásukat. A szerzők a Symwrite-szimbólumokat CHANGE-képekkel helyettesítették (fekete-fehér, kézzel rajzolt illusztrációk). Codling és MacDonald (2008) pedig megállapították, hogy a képek mellé helyezett, azokat „jónak” vagy „rossznak” jelölő, pipák és X-ek funkciót nem értették a résztvevők.

Jones és munkatársai (2007) azonban arról számoltak be, hogy a határövezeti intellektussal rendelkező személyek jobban értelmezték azt a szöveget, amit elláttak a Widgit Rebus-szimbólumokkal (kötött tervezési sémát követő színes képek gyűjteménye), mint a standard szöveget. Ők 14 százalékkal jobb teljesítményt értek el a szövegértési vizsgálat során. A teljesítményjavulást az ún. „inger ekvivalencia” elméletnek tulajdonították, mely szerint egy bizonyos kontextusban egyes ingerek a jelentés megváltozása nélkül helyettesíthetők egymással (Felce, 2000). A szavakkal azonos gondolatokat közvetítő szimbólumok hozzáférhetőbbé tehetik a szöveget azok számára, akik nehezen olvasnak (Hurtado és mtsai, 2014).

A szerzők felhívják a figyelmet arra is, hogy azon személyek, akik már eleve magasabb szinten értelmezték a szövegeket, kevésbé profitáltak a szimbólumokból. Ez a jelenség valószínűleg annak tudható be, hogy ezen résztvevők magukat a szimbólumokkal kísért szavakat is megértették.

5. Fényképek

Az egyik tanulmányban két különböző könnyen értelmezhető információ típus (színes fényképek és szöveg, valamint csak színes fényképek) hatását hasonlították össze (Hurtado és mtsai, 2014). A vizsgálat során mindkét formátumot egyaránt hatékonyan találták, és egy váratlan megállapításra jutottak. A magasabb verbális intelligenciával rendelkező résztvevők (enyhe értelmi sérülés) számára hasznosabbnak bizonyult a csak fényképeket tartalmazó formátum, mint az alacsonyabb verbális intelligenciával rendelkezők számára. Hurtado és munkatársai (2014) felvetik, hogy a fotók és a szöveg együttes prezentálása kognitív túltelítődéshez vezethet, mely következtében a munkamemória nem képes megfelelően feldolgozni egyik modalitást sem. Vagyis a fényképek önmagukban való használata előnyösebb lehet bizonyos emberek számára. Poncelas és Murphy (2007) is hasonlóképpen vélekedtek, és szintén utaltak a munkamemória túltelítődésére mint lehetséges tényezőre, ami elfedheti a könnyen érthető tartalom hatékonyságát. A vizsgálatukban részt vevő személyeknek felolvasták a kiadványt, miközben a résztvevők követték a szöveget, mely nem sokban tér el a tényleges gyakorlattól. A SCIE (2005) irányelvek azon kevesek közé tartoznak, melyek a szimbólumok vagy rajzok helyett a fotók használatát részesítik előnyben.

IV. Megbeszélés

1. A tágabb értelemben vett irodalom áttekintése

a) Szimbólumok

A szimbólum egy olyan grafikai ábrázolási típus, jel, amely gondolati tartalommal, jelentéssel bír (Detheridge & Detheridge, 2002). A szimbólumalapú kommunikációs rendszereket már évek óta használják alternatív és augmentatív kommunikációs eszközként (Grove & Walker, 1990; a téma áttekintéséhez lásd Detheridge & Detheridge, 2002). Eredetileg arra használták ezeket a rendszereket, hogy a sérült személyek aktív kommunikációs repertoárját bővítsék. Az utóbbi időben azonban a szimbólumok a hozzáférhető információs eszköztár részévé is váltak, azzal a céllal, hogy a befogadó számára növeljék a megértést. Ez a feltételezés aggasztó, hiszen gyakorlatilag semmilyen bizonyíték nem áll rendelkezésünkre, ami alátámasztaná, hogy a szimbólumhasználat segíti a passzív megértést (Abbott, 2000; Poncelas & Murphy, 2007). Az általunk áttekintett szakirodalomokban is eltérően nyilatkoztak a szöveghez való szimbólumtárítás hasznosságáról.

Mirenda és Locke (1989) felállítottak egy ún. szimbólum hierarchiát, melyben egy szimbólum átláthatósága (vagy „kitalálhatósága”) alacsonyabb volt, ha a szimbólum kevésbé hasonlított a valódi tárgyra. A legegyszerűbben felismerhetőtől a legbonyolultabbig így rangsoroltak: tárgyak, színes fényképek, fekete-fehér fényképek, vonalrajzok (Picsyms; Picture Communication Symbols; Rebus), Bliss-nyelv (jelentést hordozó szimbólumrendszer) és írott szavak. Az értelmi sérült személyek számára könnyebb megérteni azokat a szimbólumokat, melyek hasonlítanak a szimbólumok által ábrázolt fogalomra. Az absztrakt grafikai szimbólumrendszereket, mint például a Bliss-nyelvet sok helyen felváltotta a Makaton, amely kézi jeleket és rajzolt szimbólumokat egyaránt használ, és általánosságban könnyebben értelmezhető (Hurtado és mtsai, 2014; Mencap, 2008; Stephenson & Linfoot, 1996). Strydom és munkatársai (2001) megállapításai is hasonlóak, melyek szerint a résztvevők előnyben részesítették a CHANGE-képeket (fekete-fehér, kézzel rajzolt illusztrációk) a Symwrite szimbólumokkal (fekete-fehér vonalrajzok) szemben.

Mirenda (1985) szerint a vizuális megsegítés kiválasztásánál figyelembe kell venni az egyén szimbólumértését, korábbi tapasztalatait és a vizuális észlelésének színvonalát. Például, ha egy személy számára nehézséget jelent több inger egyidejű feldolgozása (például szín és forma), akkor az ő esetében előnyösebb lehet egyszerűbb, fekete-fehér rajzokat használni, mint fotókat (feltéve, hogy az egyén tudja értelmezni a rajzokat). Ezen kívül a vizuális megsegítés célját is meg kell tervezni. A fényképek hasznosak, ha konkrét személyekről, helyszínekről vagy tárgyakról van szó, míg az egyszerűbb illusztrációk inkább szimbolikusak és általánosíthatóbb üzeneteket közvetítenek. Mirenda (1985) munkájához hasonló korábbi kutatások kitérnek az eltérő figyelmi terjedelem és a vizuális haladási irány (fentről lefelé vagy jobbról balra való haladás egy oldalon) preferenciákra is. Ezen tényezőkkel kapcsolatban még nem született javaslat a könnyen olvasható és könnyen érthető üzenet készítésére irányuló irányelvekben.

b) Fényképek

A rendelkezésünkre álló szakirodalmak alapján az értelmi sérült személyek könnyebben értelmezik a fényképeket (színes vagy fekete-fehér), mint a vonalrajzokat vagy a szimbólumokat (Mirenda & Locke, 1989; Sevcik & Rowski, 1986). Ez észszerűnek tűnik, mivel a fényképek minimális mennyiségű szimbolikus feldolgozást igényelnek (Mirenda, 1985). A fotók használata során azonban megfelelő körültekintés szükséges a félreértelmezések elkerülése végett (Ward & Townsley, 2005). Jól példázza ezt az egyik vizsgálati fókuszcsoportban felmerülő probléma, ahol egyes résztvevők egy kórház fényképét a halállal hozták összefüggésbe, mivel úgy gondolták, a kórházak azok a helyek, ahol az emberek meghalnak (Codling & MacDonald, 2008). Oldreive

és Waight (2013a) szerint a fényképek mellé feltétlenül szükségesek a magyarázatok is, hogy a megfelelő üzenet átadását biztosítsák. A fotók hasznosnak bizonyultak a tapasztalatok, élmények felidőzésében is (Young és Chesson, 2006).

2. Módszertani különbségek

Bár az áttekintett tanulmányoknak számos erőssége van, az alkalmazott módszerek eltérése miatt nehéz összehasonítani az eredményeket. Olyan könnyen érthető szövegek széles skáláját használták a vizsgálataik során, melyek eltérő szimbólumokat, képeket, fényképeket alkalmaztak, más volt a tördelés, a betűtípus, az elrendezés és a szövegek terjedelme. Kevés tanulmányban ismertették részletesen a fenti tényezőket, melyek jelentős mértékben befolyásolhatták a könnyen érthető szövegek hatékonyságát.

A leíró tanulmányok valódi, az egészségügyben használt könnyen érthető szövegeket értékelték, kísérleti vizsgálatokat azonban nem végeztek. Ugyan a leíró tanulmányok értékelési módszertanilag alacsonyabb minőségűek voltak, de elsődleges célkitűzésüket elérték: könnyen érthető szövegeket készítettek, hogy eleget tegyenek a felhasználók információ iránti igényeinek. A kísérleti tanulmányokban pedig olyan specifikus tényezőkre fókuszáltak, mint például egyes szavak helyettesítése szimbólumokkal, ami felveti az eredmények általánosíthatóságának kérdését. Egyértelmű, hogy mindkét megközelítésre szükség van a következetes módszertani tervezés során.

A megértés értékelésére használt kérdésformátumok is eltérőek voltak: Likert-skálák, nyitott kérdések, fókuszcsoportos interjúk és feladatmegoldások, mint például egyes szimbólumok felismerése. Ez a változatosság egyértelműen tükrözi, mennyire nehéz pontos visszajelzéseket szerezni az értelmi sérült személyek véleményét illetően (Beail & Williams, 2014). Karreman és munkatársai (2007) megfigyelték, hogy nyitott kérdésekkel jobban fel tudták mérni, hogy a résztvevők megértették-e a szöveget, mint zárt kérdések vagy Likert-skálák alkalmazásával. Gowland (2011) értelmi sérült személyek elégedettségmérésére több kérdésformát is megvizsgált, és a zárt kérdések és értékelőskálák helyett szintén a nyitott kérdések használatát javasolta. Azonban a nyitott kérdések is gondot okozhatnak olyan személyek esetében, akik nehezen fejezik ki magukat vagy kevésbé válaszszépek (Booth, 1996). Azokban a vizsgálatokban, ahol csak értékelőskálákat használtak, szintén kitértek a módszer korlátainak leírására (Cardone, 1999). Ezekben a tanulmányokban azzal indokolták az értékelőskála mint módszer választását, hogy az lehetővé teszi a szöveg szó szerinti és deduktív megértésének külön-külön való értékelését (Fajardo és mtsai, 2014). Más szerzők pedig a fent bemutatott módszerek helyett nem validált szövegértési teszteket használtak a könnyen érthető szövegek megértésének felmérésére (Mander, 2013).

Négy kísérleti tanulmányban vizsgálták az olvasási készség („olvasási kor”) és a könnyen érthető és könnyen olvasható üzenet hatékonysága közötti kapcsolatot. Ezt azonban különböző módon mérték fel, például a British Ability Scales (BAS II) (Elliot és mtsai, 1996), a Neale Analysis of Reading Ability és a Schonell Reading Test használatával. Poncelas és Murphy (2007) megfigyelései alapján a jobban olvasó személyek magasabb szinten tudták értelmezni a könnyen érthető információkat. Hasonlóképp, Cardone (1999) szignifikáns pozitív összefüggést figyelt meg a receptív nyelvi képességek (a British Picture Vocabulary Scale-lel mérve) és a kérdőívekre való válaszadás készsége között. Jones és munkatársai (2007) azonban azt állapították meg, hogy az alacsonyabb szinten olvasó személyek számára hasznosabb a szimbólumhasználat. Hurtado és munkatársai (2014) pedig az olvasási korról nem, azonban a verbális intelligenciával (a Wechsler Abbreviated Scale of Intelligence/WASI III teszttel mérve) jelentős összefüggéseket találtak (Wechsler, 1999).

A módszerek eltérő alkalmazásán felül több tanulmányban is megjelentek bizonyos általános módszertani korlátok. Három nem kísérleti tanulmányban a minta kevesebb mint 10 résztvevőből állt, és összetételükről kevés információ áll rendelkezésünkre. A hat kísérleti vizsgálat közül ötben kísérelték meg az ún. zavaró változók kontrollálását azáltal, hogy a résztvevőket véletlenszerűen sorolták a vizsgálati csoportokba. Az ötből azonban csupán egy tanulmányban ügyeltek arra, hogy a vizsgálatvezető „vak” legyen a csoportok összetételére (a vizsgálat közben ne tudja, hogy az adott résztvevő melyik csoporthoz tartozik). Azonban a kísérleti vizsgálatok kis mintaméretét (19 és 54 fő között) figyelembe véve, a randomizálásnak nemkívánatos hatása lehet a csoportok közötti heterogenitás növelése. Ezen kívül egyes résztvevőknek lehetett előzetes tudása a tárgyalt témáról, ezt viszont nem minden vizsgálatban ellenőrizték, melyet Strydom és Hall (2001) kutatási korlátként ír le.

Több tanulmányból hiányzott, hogy mi alapján minősítették a résztvevőket enyhén vagy középsúlyosan értelmi sérültnek. Nem jelentek meg az intelligenciahányadosok, és az, hogy ezt hogyan és kik mérték fel. Ez felveti az eredmények általánosíthatóságának kérdését, mivel eltérőek a szakmai vélemények arról, hogy mi számít „enyhe” és „középsúlyos” értelmi sérülésnek (BPS, 2001). Jones és munkatársai (2007) voltak az egyetlenek, akik részletes leírást szolgáltattak a mintáról, kitérve a résztvevők adaptív viselkedésére (a részleteket lásd Jones és mtsai, 2006). Mivel az olvasási készség az adaptív viselkedés része, figyelmen kívül hagyása hiányként jelenik meg a többi tanulmányban. Jones és munkatársai (2007) nagyobb mintán végezték kutatásukat, ami lehetővé tette a hatásvizsgálatot. A mintában részt vevő személyek pedig jól reprezentálták a szolgáltatást igénybe vevő értelmi sérült személyek közösségét.

Említésre méltó, hogy több kutatásból is kizárták a nagyon alacsony szinten funkcionáló és halmozottan sérült személyeket, annak ellenére, hogy az egészségügyi és

szociális szolgáltatásokat használók jelentős része éppen ezen célcsoportokból kerül ki (Emerson & Hatton, 2008).

3. Javaslatok

E szakirodalmi áttekintés a könnyen érthető kommunikáció (továbbiakban: KÉK) – mint az információk hozzáférhetőséget támogató módszer – hatásosságának empirikus alátámasztását demonstrálja. A KÉK specifikus összetevőinek (például a kép- és szimbólumhasználat) megalapozottsága nem egyértelmű az irányelvek alapján. Természetesen a könnyen olvasható és könnyen érthető termékek előállításába bevont szolgáltatást igénybe vevő személyek határozottan támogatják a képek és az egyszerűsített szövegek használatát, és arról számolnak be, hogy elégedettebbek azokkal az orvosokkal, akik alkalmazzák a könnyen érthető kommunikációt (Strydom & Hall, 2001). Azonban számos kritika is éri a KÉK-et: megtévesztő lehet, ha (1) a képeket rosszul használják és értelmezik (Ward & Townsley, 2005); (2) bizonyos esetekben a rövid, leegyszerűsített magyarázatok nem tükrözik megfelelően az eredeti tartalmat; és (3) a könnyen érthető kommunikáció csak akkor lehet hasznos, ha azt terjesztik és alkalmazzák (Walmsley, 2013).

Kapcsolódó kérdésként merülhet fel, hogy mi a helyzet, amikor a könnyen érthető termékek használatát facilitátorok támogatják (Walmsley, 2013). Egy kis mintán (n=5 gondozó) végzett vizsgálat alapján a gondozók nem érezték, hogy megfelelően képesek használni a könnyen érthető kommunikációt a rákról való információszolgáltatás során. Nehezen adtak válaszokat a páciensek kérdéseire, és nem minden gondozó volt birtokában a megfelelő képzettségnek és tudásnak, hogy megfeleljen a páciensek komplex érzelmi szükségleteinek (Jones és mtsai, 2006). A facilitátorok tanulási folyamatot elősegítő szerepe és ennek hatása a könnyebb érthetőségre nem kap kellő figyelmet. Oldreive és Waight (2012) a hozzáférhető információ fokozatos átadását javasolják azokban az esetekben, ahol a tartalom nagyon összetett és sok kérdést felvet. Ez azt jelenti, hogy egy előre megbeszélt ütemterv alapján a résztvevők és a facilitátorok szakaszonként dolgoznak fel a szöveget, és támogatnák a fontos döntések meghozatalát. Ez eltér a számos könnyen érthető kiadványban alkalmazott „mindent egyben” formátumtól (Gowland és mtsai 2012). Oldreive és Waight (2012) további javaslata, hogy még ha több szervezet is érintett a szolgáltatásban, akkor is ugyanaz a személy közölje az információkat a félreértések elkerülése érdekében. Szintén fontos a folyamatos visszacsatolás annak meghatározására, hogy szükséges-e változtatni az információátadás módján.

A könnyen olvasható és könnyen érthető szöveg kétségkívül csak egy formátum a sok közül, ami hozzáférhető lehet az értelmi sérült személyek számára. Sokkal több

elérhető formátumra van szükség, mint például a videó, a hangfelvétel, a fényképek és interaktív számítógépes programok, melyek a különféle igényekre és képességekre szabottak (Rogers és mtsai, 2004). Oldreive és Waight (2013a) egy olyan szűrőeszközt ismertettek, melynek segítségével meghatározható, hogy egy adott személy számára a hozzáférhető információ melyik formája lenne leginkább hasznosítható a fizikai adottságai, olvasási készsége és verbális képességei alapján. Egy adott formátum rugalmatlan használata nem célravezető a könnyen érthető üzenet készítésekor (Ward & Townsley, 2005). Foltz és Sullivan (1999) megállapították, hogy a páciensek könnyebben elfogadták a rákról szóló információkat, ha az az ő saját tapasztalataikat is tükrözte. Oldreive és Waight (2013b) pedig olyan egyedi szóhasználatot, valamint olyan emberek és helyszínek nevének használatát javasolják, amelyek fontos jelentést hordoznak az egyén számára, és így könnyebben azonosulnak az adott információval.

Az egyénre szabott eszközök fejlesztésének alapja az átfogó kutatás és értékelés. A hatékonyság mérésének legjobb módja az elő- és utótesztelés, ahol összehasonlítják a résztvevők – az információ különböző formákban való bemutatása előtti és utáni – megértését és viselkedését (Ward & Townsley, 2005). A módszertani paraméterek szigorú kontrollja lehetővé fogja tenni a KÉK hatékony összetevőinek meghatározását, valamint azt, hogy kik tudják eredményesen használni (Fajardo és mtsai, 2014).

V. Összegzés

Rendelkezésre állnak bizonyítékok, melyek alátámasztják, hogy értelmi sérült személyek esetében a KÉK hatékonyabb módja az információátadásnak, mint a standard formátumok (Karreman és mtsai, 2007). Az egyszerűsített szövegen kívül azonban – a megfelelő kísérleti vizsgálatok hiányában – nem egyértelmű, hogy a KÉK más összetevői, mint például a szimbólumok, képek (vonalarajzok) és fényképek használata segíti-e a megértést. A szimbólumrendszerek hasznosak lehetnek, ha az olvasó már ismeri őket. A fényképek kizárólagos használata szintén előnyös lehet az értelmi sérült emberek egyes csoportjai esetében. Reméljük, hogy jelen munkánk utat nyit a szakmai párbeszéd előtt és elősegíti további empirikus vizsgálatok elvégzését, melyek hatékonyabbá tehetik a könnyen érthető kommunikációt. Összességében igen kevés bizonyíték támasztja alá a számos irányelv által javasolt formátumokat. Az irányelvek ezen kívül ritkán teszik elérhetővé a felhasznált források jegyzékét, ami megnehezíti a bizonyítékok értékelését (ez alól kivétel az „Információ mindenkinek!” [Rodgers és mtsai, 2004]). Reméljük, hogy a jövőben készülő alapelvek hivatkoznak majd az értelmi sérülés-specifikus kísérleti vizsgálatokra, ahogy egyre több elérhetővé válik.

Megjegyzés

A szerzők között nem áll fenn érdekellentét.

Irodalomjegyzék

- Abbott, C. (ed.) (2000). *Symbols now*. Leamington Spa: Widgit.
- Beail, N. & Williams, K. (2014). Using qualitative methods in research with people who have intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, (27) 85–96.
- Booth, T. (1996). Sounds of still voices: Issues in the use of narrative methods with people who have learning difficulties. In L. Barton (ed.), *Disability and Society: Emerging Issues and Insights*. London: Routledge. 237–255.
- British Psychological Society (2001). *Learning disability: Definitions and contexts*. Leicester: BPS.
- Cardone, D. (1999). Exploring the use of question methods: pictures do not always help people with learning disabilities. *The British Journal of Development Disabilities*, (45) 93–98.
- Centre for Reviews and Dissemination (2009). *Systematic reviews: CRD's guidance for undertaking reviews in health care*. York: University of York.
- Codling, M. & Macdonald, N. (2008). User-friendly information: Does it convey what it intends? *Learning Disability Practice*, (11) 12–17.
- Department of Health (2009). *Valuing people now*. London: DH. Department of Health. (2010). *Making written information easier to understand for people with learning disabilities*. London: DH.
- Detheridge, T., & Detheridge, M. (2002). *Literacy through symbols: Improving access for children and adults*. 2nd ed., London: Routledge.
- Elliott, C. D., Smith, P. & McCulloch, K. (1996). *British ability scales second edition (BAS II): Administration and scoring manual*. London: NFER-Nelson.
- Emerson, E. & Hatton, C. (2008). People with Learning Disabilities in England. *CeDR Research Report*, 2008 (1).
- Fajardo, I., Avila, V., Ferrer, A., Tavares, G., Gomez, M. & Hernandez, A. (2014). Easy-to-read texts for students with intellectual disability: Linguistic factors affecting comprehension. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, (27) 212–225.
- Felce, D. C. D. (2000). Application of stimulus equivalence to language intervention for individuals with severe linguistic disabilities. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, (25) 181–205.
- Foltz, A. T. & Sullivan, J. M. (1999). Limited literacy revisited implications for patient education. *Cancer Practice*, (7) 145–150.
- Freyhoff, G., Hess, G., Kerr, L., Menzel, E., Tronbacke, B. & Van der Veken, K. (1998). *Make it simple, European guidelines for the production of easy-to-read information for people with learning disability*. Brussels: ILSMH European Association.

- Gilbert, T., Wilkinson, T. & Crudgington, S. (2007). Supporting people with intellectual disability in the cancer journey: The 'Living with cancer' communication pack. *European Journal of Oncology Nursing*, (11) 357–361.
- Gowland, S. (2011). Enabling people to give feedback about their health care. *Learning Disability Practice*, (14) 32–36.
- Gowland, S., Robertson, C. & McColl, A. (2012). Communication for Health. *Royal College of Speech and Language Therapists Bulletin*, 20–21.
- Grove, N. & Walker, M. (1990). The Makaton Vocabulary: Using manual signs and graphic symbols to develop interpersonal communication. *AAC Augmentative and Alternative Communication*, (6) 15–28.
- Hurtado, B., Jones, L. & Burniston, F. (2014). Is easy read information really easier to read? *Journal of Intellectual Disability Research*, (58) 822–829.
- Jones, F. W., Long, K. & Finlay, W. M. L. (2006). Assessing the reading comprehension of adults with learning disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, (50) 410–418.
- Jones, F. W., Long, K. & Finlay, W. M. L. (2007). Symbols can improve the reading comprehension of adults with learning disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, (51) 545–550.
- Karreman, J., Van Der Geest, T. & Buursink, E. (2007). Accessible website content guidelines for users with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, (20) 510–518.
- Mander, C. (2013). An investigation of the accessible information process for adults with learning disabilities. Unpublished doctoral thesis. United Kingdom: University of Portsmouth.
- Mencap (2002). *Am I making myself clear? Mencap's guidelines for accessible writing*. London: Mencap.
- Mencap (2008). *Mencap's make it clear: A guide to making easy read information*. London: Mencap.
- Miranda, P. (1985). Designing pictorial communication systems for physically able-bodied students with severe handicaps. *Augmentative and Alternative Communication*, (1) 58–64.
- Miranda, P. & Locke, P. A. (1989). A comparison of symbol transparency in nonspeaking persons with intellectual disabilities. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, (54) 131–140.
- Nomura, M., Nielsen, G. S. & Tronbacke, B. (2010). Guidelines for Easy-to-read Materials, IFLA Professional Reports, No. 120. The Hague: International Federation of Library Associations and Institutions.
- Oldreive, W. & Waight, M. (2012). The information challenge: An aid to understanding. *Learning Disability Practice*, (15) 18–21.
- Oldreive, W. & Waight, M. (2013a). Accessible information: Think 'CAAPITT'. *Learning Disability Today*, (13) 22–25.
- Oldreive, W. & Waight, M. (2013b). Enabling access to information by people with learning disabilities. *Tizard Learning Disability Review*, (18) 5–15.
- Poncelas, A. & Murphy, G. (2007). Accessible information for people with intellectual disabilities: Do symbols really help? *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, (20) 466–474.
- Read, S. & Spall, B. (2006). Bereavement and people with a learning disability: A practice initiative in response to a local need. *Learning Disability Practice*, (9) 8–15.

- Rodgers, J., Townsley, R., Folkes, E., Tarleton, E., Mears, C., Levy, G. & Thurman, S. (2004). *Information for All: evidence based guidance on producing accessible information for people with learning disabilities*. <http://www.bristol.ac.uk/norahfry/research/completed-projects/infoforall.pdf> (korábban letöltve: 2014.06.16.).
- Sevcik, R. & Romski, M. A. (1986). Representational matching skills of persons with severe retardation. *Augmentative and Alternative Communication*, (2) 160–164.
- Social Care Institute for Excellence (2005). How to produce information in an accessible way (Social Care Accessibility Guidelines). www.scie.org.uk/publications/misc/accessguidelines-publications.pdf (korábban letöltve: 2014.06.16.).
- Stephenson, J. & Linfoot, K. (1996). Pictures as communication symbols for students with severe intellectual disability. *Augmentative and Alternative Communication*, (12) 244–256.
- Strydom, A. & Hall, I. (2001). Randomized trial of psychotropic medication information leaflets for people with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, (45) 146–151.
- Strydom, A., Forster, M., Wilkie, B. M., Edwards, C. & Hall, I. S. (2001). Patient information leaflets for people with learning disabilities who take psychiatric medication. *British Journal of Learning Disabilities*, (29) 72–76.
- UN General Assembly, Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 13 December 2006, A/RES/61/106, Annex I. <https://www.refworld.org/docid/4680cd212.html> (letöltve: 2021.09.20.).
- Young, A. & Chesson, R. (2006). Stakeholders' views on measuring outcomes for people with learning disabilities. *Health and Social Care in the Community*, (14) 17–25.
- Walmsley, J. (2013). Commentary on “Enabling access to information by people with learning disabilities”. *Tizard Learning Disability Review*, (18) 16–19.
- Ward, L. & Townsley, R. (2005). ‘It’s about a dialogue...’ Working with people with learning difficulties to develop accessible information. *British Journal of Learning Disabilities*, (33) 59–64.
- Wechsler, D. (1999). *Wechsler abbreviated scale of intelligence*. Psychological Corporation.

2. táblázat. A kiválasztott kísérleti tanulmányok részletes leírása

Szerzők	Vizsgálattervezés és mérés technika	Résztevők	Célkütyűzések	Eredmények	Limitációk
Cardone (1999)	Randomizált, ismételt mérések. A résztvevők elégedettségi kérdőíveket töltöttek ki. Véletlenszerű sorrendben kaptak képekkel ellátott kérdőíveket és személyes kérdőíveket. Mérés technika: The British Picture Vocabulary Scale Unmodified Personal Questionnaire és Personal Questionnaire képi analóg skálával (Makaton)	28 értelmi sérült személy, akik az East Gloucestershire NHS Trust Community szolgálatát vették igénybe. 13 férfi és 15 nő átlag életkoruk 40 év (16 és 68 év közöttiek, szórás: 13,40 év)	A leghasznosabb kérdőív-változat meghatározása: egyszerű szöveg vagy képekkel ellátott szöveg (Makaton)	A képek nem minden esetben hasznosak az alacsonyabb nyelvi szinten lévő személyeknek, ez inkább tartalomfüggő.	A jobb receptív nyelvi képességek megbízhatóbb válaszokat eredményeztek, mind a személyes kérdőívek, mind a képekkel ellátott kérdőívek esetében. A Likert-skála értelmezése – képhasználatól függetlenül – nehézséget jelentett az értelmi sérült személyeknek.
Hurtado és mtsai (2014)	Randomizált, ismételt mérések. A résztvevők kétféle könnyen érthető szórólappal ismerkedtek meg (szöveg és színes fényképek/csak színes fényképek szöveg nélkül). A csoport egyik fele az első változatot látta először, majd a másodikat; a csoport másik fele pedig fordítva (ellenes-lyozás). A résztvevők egy kérdőívet töltöttek ki, amellyel felmérték a bemeneti ismereteiket, majd a könnyen érthető szöveg elolvasása utáni tudásukat. A résztvevők mindkét csoport esetében azonos szóbeli segítséget kaptak a vizsgálat során. The Wechsler Abbreviated Scale of Intelligence/WASI III (Wechsler 1999); Verbal Scale és 'Digit Span' substest; The Schonell Reading Test	44 értelmi sérült személy, akik pszichológiai ellátásban vettek részt. Kizárás: súlyos és igen súlyos értelmi sérülés, vaklás vagy siketség. 15 férfi és 29 nő átlag életkoruk 32 év (19 és 52 év közöttiek, szórás: 9,50 év)	Két könnyen érthető változat (szöveg és kép; csak kép) hatékonyságának összehasonlítása.	Egyik változat sem volt jelentősen hatékonyabb a másiknál, de megfigyelték, hogy kizárólag a képek használata előnyösebb volt az enyhén értelmi sérült személyek esetében.	Nem szerepelt a vizsgálatban olyan csoport, amely csak szóbeli segítséget kapott (szöveget és képet nem).

Szerzők	Vizsgálattervezés és mérés technika	Résztevők	Célkitűzések	Eredmények	Limitációk
Jones és mtsai (2007)	Randomizált, ismételt mérések, ellensúlyozás. A résztvevők a Neale Analysis of Reading Ability, British Edition két bekezdését olvasták el. A második bekezdéshez Wldgitt Rebus-szimbólumokat adtak.	19 enyhén értelmi sérült személy, akik szociális szolgáltatásokat vettek igénybe. IQ tartomány: 50–79. 10 férfi és 9 nő átlag életkoruk 46 év (szórás: 13,75 év)	Megvizsgálni, hogy a szimbólumhasználat segíti-e a szövegértést.	A szimbólumok jelentősen segítettek a megértésben. Különösen az alacsonyabb szinten olvasó személyek számára volt hasznos.	Alacsonyabb hatás és plafonhatás az eleve jobban olvasó résztvevőknel (szimbólumok nélkül is értették a szöveget).
Karremann és mtsai (2007)	Kontrollcsoporthoz. Egy weboldalt változtattak (standard és egyszerűsített verzió) értelmi sérült személyek két csoportja olvasta el. Szövegértési kérdésekkel vizsgálták meg a tartalom megértését.	20 értelmi sérült személy 8 férfi és 12 nő, akik szociális szolgáltatásokat vettek igénybe Hollandiában. A kontrollcsoport 20 nem értelmi sérült emberből tevődött össze.	Megvizsgálni, hogy egy honlapon lévő szöveg egyszerűsítése könnyen érthető alapelvek (Make it Simple) alapján segíti-e a megértést.	Az egyszerűsített szövegek – a szövegértési kérdések alapján – pozitív hatással voltak a megértésre.	A facilitátor tisztában volt azzal, hogy mely résztvevők voltak értelmi sérült személyek, ami hatással lehetett a nyújtott támogatás mértékére.
Poncellas és Murphy (2007)	Randomizált, kontrollcsoporthoz. Egy egyszerűsített kiáltvány szöveg két változatát (írott szöveg; írott szöveg Makaton-szimbólumokkal ellátva) vizsgálták. Kérdőívvel mérték fel a megértést rögtön az olvasás után, majd rövid idővel később. Mérés: British Picture Vocabulary Scale és British Ability Scales	34 értelmi sérült felnőtt, akik mappali ellátásban vettek részt. 15 férfi és 19 nő átlag életkoruk 39,7 év (21 és 67 év közöttiek, szórás: 11,74 év) Kizárás: nem kommunikál verbális úton, vak vagy siket.	Megvizsgálni, hogy egy politikai kiáltvány egyszerűsítése Makaton-szimbólumokkal javítja-e a megértést.	Mindkét változat viszonylag alacsony megértési szintet eredményezett. A szimbólumhasználat nem fejtett ki javítást a megértésben. Fontos tényező az olvasó előzetes ismerete a szimbólumokról.	Nincs bemeneti adat a résztvevők szimbólum-felismeréséről. A kiáltvány szövege nehezen érthető volt.

Szerzők	Vizsgálattervezés és méréstechnika	Részvevők	Célkitűzések	Eredmények	Limitációk
Strydom és Hall (2001)	Vak, randomizált vizsgálat, kontroll-csoportterv. A résztvevők vagy csak szóban kaptak egészségügyi információkat, vagy szóban és egy könnyen érthető szórólap formájában. Kérdőívek vizsgáltak a megértést a tájékoztatás után két nappal, majd egy hónappal később.	54 enyhén és közepesen értelmi sérült személy, akik londoni járóbeteg/fekvőbeteg ellátásokat vettek igénybe és pszichiatriai gyógyszeres kezelés alatt álltak. 34 férfi és 20 nő medián életkor: 36 év Kizárás: súlyos és igen súlyos értelmi sérülés.	Összehasonlítani, hogy a szórólappal kiegészített tájékoztatás növeli-e a megértést.	Az a csoport, ahol szórólapot is kaptak, jelentősen alacsonyabb szinten értette meg az egészségügyi információkat, mint a másik csoport, akiket csak szóban tájékoztattak. Az információs szórólapok rövid távon összezavarták az enyhén értelmi sérült személyeket. A középsúlyosan értelmi sérült emberekre azonban ez kevésbé lehet hatással az alacsonyabb szintű olvasási készségeik miatt.	Nem vették figyelembe a gyógyszerek és a pszichiátriai betegségek hatását a kommunikációs képességekre. Más-más ápolók adták tájékoztatást a résztvevőknek, ami szintén befolyásolhatta a megértést. Nincs bemeneti adat a résztvevők témáról való előzetes tudásáról.

3. táblázat. A kiválasztott nem kísérleti tanulmányok részletes leírása

Szerzők	Vizsgálattervezés és mérés technika	Résztevők	Célkitűzések	Eredmények	Limitációk
Codling és Macdonald (2008)	6 fókuszcsoport. A felhasználók több könnyen érthető forrásanyagot tekintettek meg, majd megbeszéltek, hogy mi nem volt számukra érthető. A nyert adatokat tartalomlemezessel dolgozták fel. A felhasznált anyagok: Easy info; The Change picture banks; I Speak, by Janet Dixon; Do Once and Share; Department of Health Easy-read information; Widget; Makaton; British Institute of Learning Disability Easy-read; Home Office, NHS Scotland.	65 öntérvényesítő 20 és 55 év közöttiek általág életkoruk 30 év	Megvizsgálni, hogy a felhasználóbarát információk valóban azokat a tartalmakat közvetítik-e az értelmi sérült személyek számára, amelyeket a szerzők közölni kívántak.	Egyes szimbólumok (pl. pipák és X-ek a képek mellett) összezavarták a résztvevőket. A túl sok kép és szöveg zavaró lehet.	Nem vették figyelembe a csoportdinamika hatását a fókuszcsoporton belüli kommunikációra.
Fajardo és mtsai (2014)	Korrelációs vizsgálat. Ismételt vizsgálatok randomizált szövegértési kérdésekkel. A résztvevők 16 hét alatt 46 könnyen érthető (az IFLA alapelvei alapján) újságcikket olvastak el. A cikkeket egy online, spanyol hírportálról választották ki és egy kiadványban gyűjtötték össze. Ehhez csatolták a szövegértési felmérést is. Ezután a szövegek nyelvi tényezőit a prediktív képesség (egy tényező megváltoztatása milyen mértékben képes előre jelezni a szövegértés változását) szempontjából elemezték. Mérés: Spanish Peabody Picture Vocabulary Test (PPVT-III); ECLI Reading Comprehension Test Syntactic subtest of PRO-LEC-SE.	16 enyhén és középsúlyosan értelmi sérült tanuló, akik spanyolországi szakiskolai képzésen vettek részt. Átlagéletkoruk 19 év (16 és 22 év közöttiek, szórás: 1,84 év). Kizárás: Williams- és Down-szindrómás emberek.	Megvizsgálni, hogy a könnyen érthető szövegeket értik-e a résztvevők, és melyek azok a tényezők, amelyek elősegítik a megértést.	A résztvevők értették a könnyen érthető szövegeket. Az ugyanazon kifejezést jelölő szavak száma a szó szerinti értesben tapasztalt variancia 14 százalékát jelezte előre. A mondatok száma fordított arányban jelezte előre a deduktív megértéshez hosszabb mondatok kevésbé hatékony megértését eredményeztek.	A szövegértés felmérésére csak feleletválasztós kérdéseket használtak.
Gilbert és mtsai (2007)	A „Living with Cancer Pack” („Élet a rákkal kiadvány”) négylépéses elemzése: a kiadványok terjesztésének áttekintése; fókuszcsoportok létrehozása; kérdőívek postai úton való kiktüldése szervezeteknek; telefonos interjúk készítése a kérdőívekre választ adókkal.	A fókuszcsoportban 6 értelmi sérült személy vett részt. A levélben való megkeresésre 18 szakember válaszolt, ebből 10 szakemberrel felvették a kapcsolatot a telefonos interjúkhoz.	A könnyen érthető kiadványok hatásának független értékelése.	A kiadvány egyes szakaszai pozitív értékeléseket kaptak a meghatározott kritériumok (hozzafeherítés, relevancia, hasznosság) alapján.	A fókuszcsoportban részt vevő értelmi sérült személyek (n=6) csak 2 szakasz értékeltek a kiadványból.

Szerzők	Vizsgálattervezés és mérés technika	Résztevők	Célkitűzések	Eredmények	Limitációk
Read és Spall (2006)	Könnnyen érthető prospektusokat készítettek a gyász témakörében. Ezeket kérdőívek és fókuszcsoporthoz segítségével értékelték.	10 gondozó adott választ a kérdőívekre.	A fókuszcsoporthoz (n=5) felhasználókból és egészségügyi szakemberekből tevékenített össze (a részleteket nem adták meg).	Több könnyen érthető kiadvány elkészítése a gyászról, majd ezek értékelése. A visszajelzések alapján a kiadványok jó fogadhatóságot találtak, és előmozdították az elhunyt személy hozzátartozói közötti kommunikációt.	Alacsony mintaszám. Az értékelésben részt vevő értelmi sérült személyek száma nem ismert.
Strydom és mtsai (2001)	A felhasználókkal egyéni interjúkat vettek fel a szórólapok hozzáférhetőségét illetően.	4 eltérő olvasási készséggel rendelkező felhasználó vett részt az értékelésben.	<i>Jelen szakirodalmi áttekintés eredeti nyelven megjelent kiadásából hiányzik (a ford.).</i>	A felhasználók több javaslatot is tettek (pl. a szimbólumok helyettesítése CHANGE-képekkel) a megértés könnyítése érdekében.	Kevés értelmi sérült személy (n=4) vett részt az értékelésben.

4. táblázat. A 11 kiválasztott tanulmány minőségellenőrzése

Indikátorlista	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
A minta és a mintaválasztás leírása egyértelmű?	I	N	N	I	I	N	I	N	N	N	N
A felhasznált könnyen érthető források leírása egyértelmű?	I	I	N	I	N	I	I	I	N	N	N
Az adatgyűjtés módja egyértelmű?	I	I	I	I	I	I	I	I	N	N	N
Az elemzés módja egyértelmű?	I	I	I	I	I	I	I	N	N	I	I
Általánosíthatók az eredmények?	I	I	B	I	B	I	I	B	B	B	B

I= Igen; N = Nem; B = Bizonytalan

1, Hurtado et al. (2014)

2, Cardone (1999)

3, Poncelas and Murphy (2007)

4, Jones et al. (2007)

5, Strydom and Hall (2001)

6, Karreman et al.(2007)

7, Fajardo et al. (2014)

8, Read and Spall (2006)

9, Strydom et al. (2001)

10, Codling and MacDonald (2008)

11, Gilbert et al. (2007).

5. táblázat. A kísérleti vizsgálatok eredményeinek összegzése

Vizsgálattevő	Eredmények	
Egyszerű szöveg + fényképek VAGY fényképek Egyszerű szöveg VAGY képek	Mindkét formátum egyaránt hatékony. ^a A szöveg helyettesítése képekkel nem minden esetben segíti a megértést. ^b	
Egyszerű szöveg + szimbólumok VAGY egyszerű szöveg	A szöveghez való szimbólumtársítás nem feltétlenül segíti a megértést. ^c	A szöveghez való szimbólumtársítás hasznos. ^d
Egyszerű szöveg + képek + szóbeli tájékoztatás VAGY csak szóbeli tájékoztatás	A szórólapok rövid távon összeharhatják a résztvevőket. ^e	
Egyszerű szöveg / standard szöveg	A könnyen érthető szöveget jobban értelmezik. ^f	

^a Hurtado et al. (2014)

^b Cardone (1999)

^c Poncelas and Murphy (2007)

^d Jones et al. (2007)

^e Strydom and Hall (2001)

^f Karreman et al. (2007)

1. FÜGGELÉK

Adatbázis: PsycINFO

1. "learning disab*".ti,ab
 2. "intellectual disab*".ti,ab
 3. *LEARNING DISABILITIES/
 4. exp LEARNING DISORDERS/
 5. *INTELLECTUAL DEVELOPMENT DISORDER/
 6. 1OR2OR3OR4OR5
 7. "easy to read".ti,ab
 8. "easy-read".ti,ab
 9. "easy read".ti,ab
 10. 7OR8OR9
 11. ((symbol* adj2 communicat*)).ti,ab
 12. ((pictur* adj2 communicat*)).ti,ab
 13. 6 AND 11
 14. 6 AND 12
 15. 6 AND 10
 16. HEALTH EDUCATION/OR CLIENT EDUCATION/OR HEALTH KNOWLEDGE/OR
HEALTH PROMOTION/
 17. COMPREHENSION/
 18. COMMUNICATION/OR KNOWLEDGE TRANSFER/
 19. PSYCHOEDUCATION/
 20. KNOWLEDGE LEVEL/
 21. NONVERBAL COMMUNICATION/
 22. INFORMATION LITERACY/
 23. 16 OR 17 OR 18 OR 19 OR 20 OR 21 OR 22
 24. READING MATERIALS/
 25. READING COMPREHENSION/OR READABILITY/
 26. NONVERBAL COMMUNICATION/
 27. AUGMENTATIVE COMMUNICATION/
 28. PICTORIAL STIMULI/
 29. WRITTEN COMMUNICATION/
 30. 24 OR 25 OR 26 OR 27 OR 28 OR 29
 31. 6 AND 23 AND 30
 32. 6 AND 26
 33. 6 AND 28
 34. 6 AND 27
 35. READABILITY/
 36. 6 AND 35
 37. "accessible information".ti,ab
 38. 6 AND 37
 39. ((access* adj2 informat*)).ti,ab
 40. 6 AND 39
 41. READING COMPREHENSION/
 42. 6 AND 41
- ti = title, ab = abstract

2. FÜGGELÉK

Minőség-ellenőrzés

A tanulmány címe:

Szerző:

1. A mintát és a mintaválasztás folyamatának leírása egyértelmű?

Igen / Nem / Bizonytalan

- A beválogatás és a kizárás kritériumai leírásra kerültek?
- Elérhetővé teszik a résztvevők intelligenciakvóciensét?

2. A felhasznált könnyen érthető anyagok leírása egyértelmű?

Igen / Nem / Bizonytalan

- Milyen az elrendezés?
- Van példa a tartalomra?

3. Az adatgyűjtés módjának leírása egyértelmű?

Igen / Nem / Bizonytalan

- Explicit módszerek, pl. félig strukturált interjú, fókuszcsoport, stb.
- Az adatok formátuma: szó szerinti szövegek, pontszámok
- Megtörtént a módszerhasználat indoklása?

4. Az elemzés módjának leírás egyértelmű?

Igen / Nem / Bizonytalan

- Az elemzés folyamatát részletesen közlik?
- Van elegendő adat az eredmények alátámasztására?
- A kvalitatív módszerek esetében hogyan alkották meg a kategóriákat, témákat?

5. Az eredmények általánosíthatók?

Igen / Nem / Bizonytalan

- A fentiek figyelembevételével
- Megfelelő mintaméret